

SABIR GÜLER SEVLİ • Ötekinin Ötekisi

SABIR GÜLER SEVLI Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi SBF'de Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi yüksek lisans programını bitirdikten sonra aynı alanda doktorasını tamamladı. Halen Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde çalışan Sabir Güler Sevli'nin eserleri arasında 2008 yılında Dipnot Yayınları tarafından yayımlanan *Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi Modernleşme, Çözülme ve Türkiye Birlik Partisi* adlı kitabı ve İletişim Yayınları tarafından ilk baskısı 2011 yılında yapılan, Şükrü Aslan'ın derlediği *Herkesin Bildiği Sır: Dersim* adlı kitapta "Dersim'in Mürşit Ocağı: Ağuçan" adlı makalesi bulunmaktadır.

İletişim Yayınları 2794 • Araştırma-İnceleme Dizisi 457

ISBN-13: 978-975-05-2713-5

© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1. Baskı 2019, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Doğu Sarpkaya

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Bülent Yaşar

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SABIR GÜLER SEVLİ

Ötekinin Ötekisi

Etno-Dinsel Bir Kimlik Olarak
Alevi Kürtlüğün İnşası

Kemal ve Deniz'e...

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	11
Giriş	13
Kapsam, sınırlar ve yöntem	20
BİRİNCİ BÖLÜM	
KURAMSAL SORUN: KİMLİĞİN İNŞASI VE ALEVİ KÜRTLER	29
Siyasal bir kavram olarak kimlik	29
Kimlik kuramları bağlamında Alevi Kürtler	39
İKİNCİ BÖLÜM	
KÜRTLER VE ALEVİLER: TARİH, KÖKEN, COĞRAFYA	45
Alevi Kürtler ve siyaset ilişkisinin sorun alanları	45
Kürtler	51
<i>Kürtlerin kökeni</i>	52
Varlığın ilk koşulu: Tarihin derinliklerinden gelen bir geçmiş	52
<i>Yaşam alanı: Coğrafya</i>	63
<i>Dil sorunu</i>	66
Sorun içinde sorun: Zazaca	69
<i>Dinsel yapı</i>	70
Her yerdekiler: Müslümanlar	73
Uzaktakiler: Ezidiler/Yezidiler	78

Güneydekiler: Ehl-i Haklar/Yaresanlar/Kakailer.....	83
Buradakiler: Alevi Kürtler ve Zaza Alevilerin Ayrışması.....	87
Aleviler	91
<i>Kavram</i>	91
<i>Önce gelenek vardır: Geleneksel Aleviliğin inanç yapısı</i>	93
<i>Geleneğin yapıbozumu: Cumhuriyet, modernleşme ve Alevilikte çözülme</i>	102
<i>Tam da unutulmaya yüz tutmuşken: 20. yüzyılın sonuna doğru Aleviliğin yeniden keşfi</i>	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALEVİ KÜRTLER.....113

Alevi Kürtlüğün keşfi: 19. yüzyıl misyoner-araştırmacı-gezgin raporlarında Kızılbaş Kürtler	113
Köken arayışı: Varlık, yokluk veya Türklük sorunu	124
<i>Kürt Aleviliğinin İslâm öncesi din ve inanç sistemleriyle ilişkisi (Zerdüştlük, Mazdekçilik, Maniheizm, Şamanizm)</i>	126
<i>İslâmiyet ve Alevi Kürtler</i>	138
Alevi Kürtler İslâm'ın neresinde? İslâm içilik - İslâm dışılık tartışması bağlamında Alevi Kürtler.....	138
<i>Aleviliğe etnik köken arayışında Horasan sorunu</i>	149
Horasan: Sen nelere kadirsin.....	149
Kızılbaşlık, Bektaşilik, Vefailik ve Alevi Kürtler	161
<i>Kızılbaşlık-Bektaşilik ayrımında Alevi Kürtlerin yeri</i>	161
Kızılbaş mısın? Bektaşi mi?.....	161
<i>Bir dönemeç: Ebu'l Vefa, Vefailik ve Alevi Kürtler</i>	170

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİR TARİHÇE: SELÇUKLU'DAN OSMANLI'YA, OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ALEVİ KÜRTLER.....177

Selçuklu ve Osmanlı döneminde Alevi halk hareketleri ve Kürtler	177
<i>Bir ilk: Babai hareketi</i>	177
<i>Alevilerin 500 yıllık dinmeyen yarası: Yezit'in yeniden dirilişi, 1514 Çaldıran Savaşı</i>	183

Cumhuriyet dönemi halk hareketleri ve Alevi Kürtler	188
<i>Koçgiri İsyanı</i>	188
<i>Kürtçü mü, İngilizlerin oyunu mu, yoksa Alevi düşmanı</i> <i>bir şeriatçı ayaklanma mı: Şeyh Said İsyanı</i>	196
<i>Herkesin bildiği, kimselerin anlamadığı: 1937-38 Dersim</i>	200

BEŞİNCİ BÖLÜM

1960'LARDAN GÜNÜMÜZE ALEVİ KÜRTLER	209
1960-1980 dönemi sosyalist sol, Kürt hareketi ve Alevi Kürtler	209
<i>Kimlik inşasına karşı cepheden bir katkı:</i> <i>İslâm'ın örgütlenmeye başlaması</i>	217
<i>Sosyalist sol ve Alevi Kürtler</i>	219
1980'lerden günümüze Alevi hareketi, Kürt hareketi ve Alevi Kürtler	224
<i>Aleviliğin yeniden uyanışı, Alevi örgütlenmeleri ve Alevi Kürtler</i>	229
<i>Siyasal bir kırılma: Sivas ve Gazi Mahallesi katliamları</i>	237
<i>Kürt hareketi (PKK) ve Alevi Kürtler</i>	244
PKK'nin kuruluşu ve ideolojisi	244
Sancılı bir süreç: Din sorunu, PKK ve Aleviler.....	246
SONUÇ	259
KAYNAKÇA	265

SUNUŞ

1980'lerden sonra kimlik siyasetinin Türkiye'de ete kemiğe bürünmesi ile birlikte Alevilik ve Kürtlük konularında daha önce görülmeyen düzeyde bir yayın bolluğu dikkati çeker. Nice liğin niteliğın önüne geçtiğı bu yayın bolluğunun, Alevi Kürtleri kapsadığını söylemek oldukça güçtür. Birkaç istisnayı dışta tutarsak, bu yayınlarda konjonktürün de etkisiyle etno-dinsel bir kimlik olan *Alevi Kürtler* bu adla değil, genelde "Dersim Yöresi Alevileri", "Kürtçe/Zazaca konuşan Aleviler" gibi adlandırmalarla anılmışlardır. Hatta bu yayınlarda bazen Alevilik başlığı altında isim verilmeyerek aslında Alevi Kürtlük anlatısı yapıldığı da dikkati çekmektedir. Son yıllarda bu durum değişmiş ve Alevi Kürtler konusunda yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu yayınların da bazı çalışmaları dışta tutarsak, politik ve ideolojik eğilimleri ağır basmakta, bilimsel yönleri bu eğilimlerin gölgesinde kalmaktadır. Bu durum, Türkiye'de Alevi Kürtler konusunda bilimsel nitelikli bir yayın boşluğuna işaret etmektedir.

Bu kitap, Türkiye'de Alevi Kürtler konusundaki bu boşluğu kapatmak için küçük de olsa bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. *Etno-Dinsel Bir Kimlik Olarak Alevi Kürtlüğün İnşası* başlıklı doktora tezini esas alan bu çalışma, kitap haline getirilir-

ken ana metnin temel dokusu korunmuş, birtakım ekleme-çı-karma ve düzeltmenin yanı sıra bazı güncellemeler ve şekli de-ğişiklikler yapılmıştır. 2016 yılında savunulan ve kabul gören tezin teslim aşamasındaki son şeklinin verilmesinde, konusunun da etkisiyle kısmi kısıtlamalarla karşılaşılsa da bunlar ki-taba yansıtılmamıştır.

Tezin zorlu yazım sürecinde, yaptığı katkı, düzeltme, yön-lendirme ve en önemlisi de duyduğu güvenle türlü güçlüğü aşmamdaki etkisi nedeniyle danışmanım Mete Kaan Kaynar'a çok teşekkür ediyorum.

Uzakta da olsa her zaman yanımda hissettiğim, zor zaman-larımda ilk başvurduğum ve iyi bir akademisyen olma konu-sunda beni sürekli yüreklendiren, hakkımı hiçbir zaman öde-yemeyeceğim Siyasal/Mülkiye'den hocam Serpil Sancar'a teşekkür ederim.

Tezin kitaplaştırılması için verdiği cesaret ve yüreklendiri-ci ısrarından dolayı Mesut Özcan'ı anmadan ve teşekkür etme-den geçemem.

Tezin kitaplaştırılması için incelikli bir okuma yapan, bu ko-nuda heyecanla yazdığım tüm maillerime anlayışla cevap ve-ren, Türkiye'de sosyal bilimler konusunda yadsınamayacak ve haklı bir yer edinmiş olan İletişim Yayınları'nın editörü Tanıl Bora'ya sabrından ve derin anlayışından dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır.

Ve eşim Kemal'e. O olmasaydı bu kitap olmazdı...

SABİR GÜLER SEVLI

Mersin, Kasım 2018

Giriş

Anadolu coğrafyasında Alevilik; Bektaşiler, Kızılbaşlar, Tahtacılar, Çepniler, Caferiler ve Nusayriler gibi içerisinde farklı etnik kökene sahip birçok dinsel grubu barındıran bir terimdir. Kürtler ise üzerinde hâlâ yoğun bir şekilde tartışılan ve Türkiye dışında, yerleşik olarak Irak, İran ve Suriye’de yaşayan ve yaşadıkları ülkelerin dilleri yanında ana dilleri olan Kürtçenin farklı lehçelerini (Kurmanci, Zazaki/Dımiliki, Sorani, Gorani) kullanan, diğer taraftan Müslümanlık ve bunun mezhepleri başta olmak üzere Ezidilik gibi farklı dinsel grupları da içerisinde barındıran bir halktır.

Çoğunlukta olmamakla birlikte, gerek Alevi gerekse Kürt nüfus içerisinde sayısal olarak azımsanmayacak bir orana sahip Türkiye’deki Alevi Kürtler; Sünni çoğunluk karşısında Alevi olmalarından, Türk çoğunluk karşısında Kürt olmalarından, diğer taraftan Aleviler içerisinde çoğunluğu oluşturan Türk Aleviler karşısında Kürt olmalarından, Kürtler içerisinde ise çoğunluğu oluşturan Sünni Kürtler karşısında Alevi olmalarından kaynaklı bir “çoklu azınlık olma” halindedirler. Günümüzde, resmî olarak temel alınan “Sünni Türklük”ün yanında, “Alevi Türklük” ve “Sünni Kürtlük” de artık toplumsal ve siyasal düzeyde tartışmasız kabul edilen etno-dinsel kimlik-

ler iken, “Alevi Kürtlük” gerek bu çoğunluk kimlikler tarafından gerekse resmî düzeyde çoğu zaman reddedilmekte, birinin kabulü diğerrinin reddi şeklinde bir kodlamaya tabi tutulmaktadır. Sünni Türk ve Alevi Türk tarafı “Alevinin Kürdü mü olur?”, Sünni Kürt tarafı ise “Kürdün Alevisi mi olur?” söylemi ile bunu hayata geçirmektedir. Bu söylemler –her ne kadar sorunlu ve ayrı ayrı da olsa– toplumda “Aleviliğin” ve “Kürtlüğü” artık kabul edildiğinin göstergesi olmakla birlikte, bu etnik ve dinsel iki kimliğin birleştiği “Alevi Kürtlüğün” kabulü konusunda bir toplumsal mutabakattan bahsetmek henüz mümkün görünmemektedir. Bu durum, Alevi Kürtler içerisinde de yansımaları bulmakta ve Türk cephesinin bakış açısına yakın bir şekilde “Alevilikte yetmiş iki millete bir bakılır”, “Alevinin Kürdü mü olur?”, “Ben Aleviyim, Kürt değilim,” şeklindeki söylemlerle kendisini göstermektedir.

Alevi Kürtlere devletin bakış açısını göstermesi açısından ise Türk Tarih Kurumu Başkanı (daha sonra MHP’den milletvekili olan) Yusuf Halaçoğlu’nun 2007 yılındaki şu açıklamaları dikkate değerdir: “Araştırmalarımızda Kürt diye bildiğimiz insanların aslında yapısal olarak ‘Türkmen asıllı’ olduğunu, Kürt Alevi olarak bilinen vatandaşların ise ‘Ermeni kökenli’ olduğunu gördük.”¹ Bu ifadeler, Kürtler açısından devletin ve resmî söylemin yüz yıllık bakış açısının en yalın ve çok bilindik şekilde söze dökülmesi olarak okunabilir. Bu sözlerde dikkat çeken ve bir nebze “yeni” olan ise Alevi Kürtlerin “Ermeni kökenli” oldukları iddiasıdır. Resmî söylem böylece yüz yıldır yok saydığı, görünür hale geldiği yerde ise Türklüğe/Türkmenliğe yamamaya çalıştığı ancak bir türlü bir yerlere yerleştiremediği Alevi Kürtleri bir çırpıda, olumsuzluğun en derin anlamları ile kodlanmış, “Ermeni” kimliği ile tanımlayarak sorunun içerisinden çıkmaya çalışmıştır. Halaçoğlu’nun sözleri tepki çekse de² bu

1 Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu’nun 19 Ağustos 2007’de Kayseri’de “Türk Tarihi ve Kültüründe Avşarlar” konulu sempozyumda yaptığı konuşmadan. <http://www.hurriyet.com.tr/meger-kurtler-turkmen-kurt-Alevileri-ise-ermeni-yemis-7112246> E.T.03.02.2016.

2 Halaçoğlu, konuşmasında kullandığı “Ermeni dönmeleri” söyleminin tepki çekmesi üzerine yaptığı açıklamada, sözlerinin yanlış aktarıldığını belirterek

açıklamalar, Alevi Kürtler konusunda tarihsel süreç içerisinde oluşmuş toplumsal ve siyasal belleğin farklı şekilde bir dışavurumu olarak okunabilir.

2009 yılında Kürt sorununun demokratik yollardan çözümü temelinde hükümet tarafından öne sürülen “demokratik açılım” tartışmaları sırasında, CHP milletvekili Onur Öymen’in TBMM’de yaptığı konuşmadaki, “artık analar ağlamasın” söylemi karşısında “Şeyh Said isyanında analar ağlamadı mı? Dersim isyanında analar ağlamadı mı? ... Bir tek kişi Türkiye’de çıkıp da analar ağlamasın diye, bu mücadeleyi durduralım, dedi mi?”³ ifadeleri, 1937-38 Dersim katliamını yeniden gündeme getirmiştir. Bildiği üzere bu tartışmalar, 2011 yılında dönemin Başbakanının (R. T. Erdoğan) biraz da muhalefetteki CHP ve onun Dersimli liderini (K. Kılıçdaroğlu) sıkıştırma amaçlı, Dersim 1937-38’de bir katliam ve sürgün yapıldığını resmî belgelerle ortaya koyması ve devamında devlet adına çekingen bir özrü de içeren konuşması⁴ ile devam etmiştir. Yusuf Halaçoğlu ve Onur Öymen’in açıklamaları ve sonrasındaki gelişmeler, ayrık etnik kimlikleri varlık-yokluk temelinde tartışma konusu olan Alevi Kürtlerin kamuoyunda gündem olmalarını beraberinde getirmiştir.

Varlık-yokluk tartışması dışta tutularak, Türkiye’deki Alevi Kürtlerin, “çoklu bir azınlık olma hali” olarak nitelendirilebilecek “ötekinin ötekisi” olma konumlarının yarattığı özgün durumun ve bu özgün durum üzerinden toplumsal ve siyasal

---

şu ifadeleri kullanmıştır: “Ben orada ‘Kürt yoktur’ demedim. ‘Alevilerin % 99’u Türkmen’dir’ dedim. 2 bin 200 civarında Kürt aşireti var. Kürtlerin de çoğu Şafii Sünnidir. Bazıları Türkmen. Türkiye’de hem Kürtleşmiş Türkmenler, hem de Türkleşmiş Kürtler vardır. İkinci olarak, 1915 tehciri sırasında tehcir bölgesine gitmek istemeyen Ermenilerin kendilerini Kürt Alevi olarak tanıttıkları ve böylece sürgünden kurtulduklarını söyledim. Bazı ‘Kürt Aleviyim’ diyenlerin Ermeni dönemleri olduğunu söyledim. Bunu söylerken ‘maalesef Ermeni dönemleridir’ diye ifade sarf etmemin nedeni ise, PKK ve TIKKO örgütü üyelerinin Ermeni dönemlerinden oluşmasıdır.” <http://www.gazetevatan.com/-kurt-yoktur-diyemem--133352-gundem/> E.T. 03.02.2015.

3 Onur Öymen’in 10 Kasım 2009’da TBMM’de yaptığı konuşmadan. <http://bianet.org.biamag/siyaset/118193-oymen-in-sozlerinden-sonra-chp-nin-tunceli-de-etkisi-yok> E.T.03.02.2016.

4 “Erdoğan’dan tarihi konuşma”, Doğan Haber Ajansı (23.11.2011), http://www.dha.com.tr/erdogandan-tarihi-konusma_236398.html E.T. 25.12.2015.

alandaki geliştirilen söylemlerin, “Alevi Kürt” kimliğinin oluşumuna yol açıp açmadığı; kimliğin inşa edilebilir olduğu ön kabulünden hareketle, Alevi Kürt kimliğinin tarihsel süreç içerisinde izlediği seyir ve bu tarihsel süreçte kimliğin sürekliliğini ve yenilenmesini sağlayan unsurların hangi durumlarda kimliğin toplumsala ve siyasala kabul ve uyumunu sağladığı soruları bu çalışmanın araştırma konusudur.

Kimlik inşası kültürel, toplumsal ve siyasal olmak üzere birçok alanda gerçekleşen ve birbiriyle etkileşim içerisinde olan çok karmaşık dinamiklerle belirlenen bir süreçtir. Bu sürecin analiz edilmesi bir bakıma kimliğin çekirdeği olarak kabul edilen etnik kategorileri ya da diğer bir deyişle etnik toplulukları incelemeyi gerekli kılmaktadır. Etnik kategoriler tarihseldir ve Alevi Kürtlerde, bir soya ya da sülaleye, bir aşirete ve bir ocağa bağlılık biçiminde belirmektedir. Bu bağlılıklar dinsel reformlar, savaşlar, ayaklanmalar, diğer grup ya da kimliklerle girilen kültürel ve siyasal temaslar sonucunda kimliğin oluşumunu, yenilenmesini sağlar. İşte bu temeller üzerinden Alevi Kürtlerin, 1990’lı yıllarla birlikte “Alevi Kürtlük” üzerine bir kimlik inşa etme süreçlerinin mümkün olup olmadığı, bu insanın hangi temellerden, hangi toplumsal ve siyasal gelişmelerden kaynaklandığı ve bu kimliğin günümüzde neye işaret ettiği, bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Alevi Kürtler, dinsel ve etnik yapılarından kaynaklı olarak hâkim dinsel ve etnik çoğunluğun yanında tarih boyunca sürekli var olma mücadelesi içerisinde olmuşlardır. Bu varlık mücadelesi, katliamlara, tedip ve tenkil hareketlerine, fiziki ve toplumsal-siyasal her türden baskıya, yok sayılmaya, dışlanmaya, aşağılanmaya, asimilasyona, kavimkırımı⁵ karşı belli direniş öğelerini içerisinde barındırır da, çoğu zaman kimliğini ve dilini gizlemek, dinsel inanç ve ritüellerini gizli yaşamak şeklinde pasif bir süreç izlemiştir.

---

5 Burada “Kavimkırım” kavramı Yalçınkaya’nın kullandığı anlamıyla kullanılmıştır. Yalçınkaya kavramı, Fransız antropolog Pierre Clastres’ten hareketle Aleviler için kullanılmaktadır. Kavramın Alevi Kürtler için kullanılması da uygun görünmektedir. Bkz. Yalçınkaya, 2014b.